

यक्ष रक्षित प्रतिमा

सौ. मीना गरीबे (जैन)
अकोला.

ही घटना आहे आठव्या शतकातील ! वैशाख शुक्ल तृतीयेचा दिवस होता. सुर्याचा रथ पश्चिम क्षितीजाच्या कडेला टेकला होता. त्या सृष्टीच्या तेजस्वी बालकाला, सुर्याला आपल्या पदरात सामावून घेतांना पश्चिम दिशा केशरमय झाली होती. गुरे, वासरे हंबरत रानातून घराकडे परतत होती. त्यांच्या गळ्यातील घंटा सांजेचे मंगलमय वातावरण अधिकच पवित्र बनवित होते. राजस्थानातल्या त्या मरुभूमीत आणि ते ही वैशाख महिन्यात, हिरवे झाड कोठून दिसणार त्यामुळे लाल होत जाणाऱ्या गगनाच्या पाश्वर्भूमीवर एखादे दुसरे वाळलेले झाड उठून दिसत होते.

संग्रामपूरातील बाल गोपाल रस्त्यावर खेळत होते. तर काही वृद्ध माणसे आपसात गप्पा मारीत घोळक्यांनी बसली होती. त्यांनी त्यांच्या डोक्याला बांधलेले रंगीबेरंगी फेटे उठून दिसत होते. सेठ भगवान दासजी संघवी देखील आपले संध्याकाळजे जेवण म्हणजेच व्याळू उरकून आपल्या हवेलीच्या ओट्यावर बसले होते. तेवढ्यात त्यांना पोरासोरांचा गलका ऐकू आला. त्यामुळे ते बाहेर रस्त्यावर येऊन बघू लागले. बघता बघता त्यांचे डोळे विस्फारले.

रंगीबेरंगी क्षितीजाच्या पाश्वर्भूमीवर एक अलौकीक, स्वर्णजडीत रथ दौडत येत होता. ध्वजा पताकांनी तो अलंकृत केलेला होता. आणि मोत्यांच्या झालरींनी सजविलेला होता. दोन विशालकाय हत्ती तो रथ ओढत होते. त्या रथाची स्वर्णीम आभा बघणाऱ्यांना खिळवून ठेवीत होती. बघता, बघता वाच्याच्या वेगाने तो रथ नगरद्वाराशी येऊन ठेपला. पहारेक्यांनी त्या रथाला अडविण्याचा प्रयत्न केला पण तो रथ थांबला नाही. त्या रथावर कोणीच माहूत नव्हता. दौडत आलेला तो रथ भगवानदासजी संघवींच्या बाजूला येऊन उभा राहिला. भगवानदासजी आश्चर्यचक्रीत होऊन बघतच राहिले. त्या रथात सुर्वर्ण सिंहासनावर ठेवलेली एक प्रतिमा लखलखत होती.

भगवानदासजींच्या घराच्या बाजुलाच एक विहीर होती आणि त्या विहिरीच्या काठावर एक अती प्राचीन, जीर्ण चैत्यालय होते. त्या मंदीराचे तळघर हे विहिरीत असल्यामुळे हे मंदीर 'तल्ले वाला मंदीर' या नावाने प्रसिद्ध होते. पहिला आश्चर्याचा भर ओसरल्यावर भगवानदासजींनी आजुबाजुच्या लोकांच्या मदतीने ती आदीनाथ भगवंतांची मुर्ती त्या मंदीरात विराजमान केली. ती प्रतिमा रथातून उचलताच तो महाकाय रथ अदृश्य झाला.

युगपिता आदीनाथांची ही प्रतिमा मंदिरात विराजमान करताना धीरगंभीर स्वरात आकाशवाणी गुंजली,

"हे भव्य जीवांनो, आदीनाथ भगवंतांची ही मनोज्ञ प्रतिमा चतुर्थकालीन आहे आणि या प्रतिमेच्या स्थापनेकरिता एका भव्य मंदीराची निर्मिती करण्यात यावी."

ती आकाशवाणी ऐकताच भगवानदासजींनी त्या विहिरीच्या काठावर असलेल्या मंदिरालाच नवीन मंदिरामध्ये रुपांतरीत करण्याची घोषणा केली.

भगवानदासजींचे मन विचार करीत होते ! कुठून आली असेल ही प्रतिमा संग्रामपूरात ? ही चतुर्थकालीन प्रतिमा कुठे तरी दूरस्थ प्रदेशात विराजमान असेल कालौघात ते मंदीर धस्त झाले असेल किंवा त्या मंदीरावर उपर्यात तर आला नसेल ? काही संकटात तर सापडले नसेल आणि म्हणून या मूर्तीच्या रक्षक देवांनी ही अतिशयकारी प्रतिमा गजरथात बसवून संग्रामपूरात आणली असेल.

संग्रामपूर हे अतिशय वैभवशाली नगर होते. विशाल मंदिरे, भव्य उत्तुंग, कलापूर्ण प्रासादे यांनी हे नगर सजलेले होते. सोने, चांदी, जगाहीरे यांचा व्यापार तेजीत होता. सातशेच्या वर जैन श्रावकांची इथे वस्ती होती आणि यातील बहुतांश श्रावक जोहरी होते.

चतुर्थकालीन अतिशय युक्त प्रतिमा आपल्या नगरात विराजमान होणार म्हटल्यावर अनेक जैन श्रावक पुढे आलेत. धनाची रासच ओतल्या गेली.

भगवानदासजींची अनेक शिल्पी, कारागिर बोलाविले. नवीन मंदिराच्या बांधकामाची योजना तयार झाली. राजस्थानातला प्रसिद्ध चमकदार, गुळगुळीत दगड बोलावण्यात आला. बांधकामाला सुरुवात झाली. पण मंदीर बांधणारे मजूर, कामगार दिवसभर खपून काम करीत आणि रात्रीतून ते बांधकाम पडून जाई. असे किंतीतरी दिवस सुरु होते. बांधकाम हातभरही पूढे सरकत नव्हते.

सगळीच श्रावक मंडळी काळजीत पडली. कुठे काय कमी पडत होते ? भगवानदासजी देखील चिंतेतच होते. मंदिराचे बांधकाम कसे पूढे सरकेल या विचाराने त्यांना झोपही येत नसे. एक दिवस सकाळच्या प्रहरी भगवानदासजी अर्धवट, जागृतावस्थेत असतांना त्यांना स्वज्ञ दिसू लागले. दैदीप्यमान प्रकाश त्यांच्या आजुबाजुला पसरला. एक आकृती त्यांच्यासमोर साकार होऊ लागली. त्या मानवाकृतीचे ओठ हलू लागले आणि शब्द भगवानदासजींच्या मनापर्यंत पोहचू लागले.

"तुम्ही जेथे मंदीर बांधत आहात त्याच्या खाली शासन देवतेची मूर्ती आहे. आणि ती विहिरीच्या पाण्यात बुडालेली आहे व तुम्ही त्यावरच मंदीर बांधत आहात."

दुसर्या दिवशी स्वज्ञातील संदेशाला अनुसरून भगवान दासजींच्या आज्ञेनुसार जमिनीच्या खाली असलेल्या क्षेत्रपालजींना बाहेर काढण्यात आले. आणि नंतर बांधकाम भराभर वर चढू लागले. ती क्षेत्रपालाची मूर्ती मंदीराच्या उत्तर दिशेला विराजमान केल्या गेली.

मंदीर बांधून पूर्ण झाले. अतिशय सुंदर व चटकदार मरुन

रंगाचे हे मंदीर त्याच्या अजोड शिल्पकारीने उठून दिसत असे. बाहेरुन बघताक्षणीच मन आकृष्ट व्हावे असे प्रवेशद्वार, लाल दगडाच्या भव्य पायच्या, शिखरे बघता क्षणीच मंदीराब-ल आकर्षण निर्माण होत होते.

संग्रामपूरातील जैन श्रावकांनी भव्य प्रमाणात प्रतिष्ठा महोत्सव साजरा केला.

संग्रामपूरच्या वैभवाकडे आकृष्ट होऊन आजूबाजूच्या राजांनी संग्रामपूर वर चढाया केल्या. सततच्या चढायांनी संग्रामपूर नगरी ध्वस्त झाली. संघीजी मंदीरावर सुद्धा हल्ला करण्याचा प्रयत्न सैनिकांनी केला पण ते सैनिक मंदीराच्या सीमेच्या आत प्रवेश देखील करू शकले नाहीत. पण सतत युद्धाच्या भीषण छायेत वावरणाऱ्या बहूतांश श्रीमंत जैन श्रावकांनी सांगानेर नगरीचा निरोप घेतला.

16 व्या शतकात आमेरचा राजा सांगा हा संग्रामपूर नगरीच्या बाजूने जात होता. संघीजी मंदीराच्या उंच व कलापूर्ण शिखरांनी त्याला आकृष्ट केले. त्या मंदीरात आपल्याला कोणी तरी बोलावित आहे असे त्याला वाटू लागले. राजा सांगा हा आपल्या सगळ्या लव्याजम्यासह, संघीजी मंदीरात दर्शनासाठी आला.

त्या मंदीराची भव्यता, कलापूर्णता, शांत वातावरण बघून तो अतिशय प्रभावित झाला. राजा सांगा, भगवंतासमोर विनप्रतेने नतमस्तक झाला. तोच एक धीरगंभीर आवाज त्याच्या कानावर पडला. तो आवाज जणू सांगाच्या कानात घूमत होता.

“हे राजकुमार, ह्या उजाड झालेल्या नगरीला तुला परत पूर्वीचे वैभव प्राप्त करून घायचे आहे.”

राजा सांगा ने ती आज्ञा शिरसावंद्य मानली व पुढे आमेरच्या राजगादीवर बसताच सांगानेर नगरी सुंदर वसविली. ह्या सांगा राजाच्या नावावरुनच ह्या नगरीचे नाव सांगानेर पडले.

सांगा राजाच्या श्रद्धेने व आदीनाथ मूर्तीच्या प्रभावाने त्याच्यावर कोणतेही संकट आले नाही. विशेष सण, उत्सव प्रसंगी हा हिंदू राजा स्वतः आदीनाथ भगवंताच्या दर्शनाला येत असे आणि येणे अशक्य असल्यास राज्य प्रमुखांच्या हाताने चांदीचे नारळ आदीनाथ चरणी समर्पित करीत असे.

हे भव्य मनोरम सुंदर संघीजी मंदीर आजही सांगानेर नगरीत वैभवाने तळपत आहे.

